

SZENTPÉTERI NAGY RICHARD

A parlamentarizmus konzervativizmusa

A kitűnő Parlamenti Szemle kiváló szerkesztőségének indokolt kérdésére, hogy *válságban van-e a parlamentarizmus*, a magunk részéről a legegyszerűbb lenne úgy válaszolnunk, hogy *az attól függ, honnan nézzük*; ha nem akarnánk a mindenkori kedvenc válaszunkkal előhozakodni, miszerint *igen is, meg nem is*.

Valójában ugyanis a parlamentarizmus esetleges válsága – megítélésünk szerint – voltaképpen a politika általános válságának egy tünete, megjelenési formája, kísérőjelensége, velejárója, és ebben a tekintetben igencsak hasonló a helyzet a múlt század húszas éveinek állapotaihoz, amikor e kérdés először komolyan felmerült.

Ekképpen Smetona Litvániájában, Pilsudski Lengyelországában, vagy Horthy Magyarországon – úgy véljük – nem annyira a parlamentarizmus, mint inkább a korábbi politizálás általános válságjelenségei ütötték fel fejüket, amelyek később az ismert tragikus fordulatokba torkolltak Salazar Portugáliájában, Franco Spanyolországában, valamint a Balkán összes államának vezetési gyakorlatában, nem szólva Mussolini Olaszországról és Hitler Németországról. Utóbbiakhoz képest Európa többi országa természetesen jól jöhet ki az összehasonlításból, de a parlamentarizmus, valljuk be, nem örvendett nagy népszerűségnek a két világháború közötti időszak egészét tekintve a kontinens egyik szegletén sem.

Csakhogy míg más felfogások szerint a politika általános válságának valódi oka ebben az időszakban a parlamentarizmus krízise volt, álláspontunk szerint a kormányforma válságjelenségei legfeljebb néhány országban, mindenekelőtt a parlamentarizmussal nagyon küszködő Franciaországban, Masaryk Csehszlovákiájában és a Benelux államokban jelentkeztek, míg a földrész nagy részén az általános válság (amely az 1929–33-as években világválsággá terebélyesedett) nem a kormányformával összefüggésben, hanem a politika általános romlásának, színvonalcsökkenésének következtében alakult ki. Nyilvánvaló, hogy e jelenség értékelése nem függetleníthető a gazdasági hanyatlástól, de az összetett problémahalmazban bizonyosan nem a parlamentarizmus megbetegedése áll az első helyen, hanem számos más tényező, vagyis a kormányforma maximum a vétkesek egyike lehet, de főbűnösnek biztosan nem kiáltható ki.

Ami azt illeti, a színvonalcsökkenést, a politika hanyatlását, a politizálás nivótlan-ságát napjainkban is tapasztalhatjuk, és bár az utóbbi évek felvilágosult publicisztikáiban korunkat gyakran vetik össze az 1920–30-as évek korszakával, a magunk részéről ezt a kínálókozó összevetést a továbbiakban mélyebben nem végeznénk el. Nagyon nagy baj lenne, ha túl sok hasonlóságot találnánk a két történelmi idősza-

kasz között. Ezért azt állíthatjuk, hogy a *válságban van-e a parlamentarizmus* indokolt kérdése ma egészen másként cseng, mint akkor, amikor az Interparlamentáris Unió a kérdést feltette. Óvjon minket a történelem attól, hogy a vita tónusa perspektivikusan is hasonló legyen.

Ki kell ugyanis mondanunk, hogy *az olyan tudomány, mely csupa körülményből timiditásból visszariad az élettől, elszakad korától, mert kérdéseire hozzányúlni fél, kevés szolgálatot tehet, mert éppen a legnagyobb szolgálatot tagadja meg, melyet az emberiségnek megtenni a gondolkodás és kutatás hivatva van.* Ezt az elvet Asbóth János fejtette ki *Korunk uralkodó eszméi* című akadémiai székfoglaló beszédében, és mi sem tehetjük meg, hogy nem az igazságot hangsúlyozzuk a vitában.

Márpedig a parlamentarizmus romlásáról írni, a hanyatló kormányzás jelenségeiről beszélni nemcsak a két világháború közötti politikai közírás sajátja volt. Maga Asbóth a dualizmus idején jelentette ki, hogy *mentől inkább vagyunk igaz barátai a parlamentarizmusnak, annnyival inkább kell törekednünk, hogy nyomorából felépüljön, egészséges és életképes legyen, mert semmi sem diszkreditálta nálunk a parlamentarizmust annyira, mint maga azon megromlott parlamentarizmus, mely hét év óta sújtja az országot, melynek feltétlen uralma alatt jutott mai nyomorába hazánk.*

E gondolatot a szerző a *Magyar konzervatív politika* című örökbecsű munkájában juttatta kifejezésre, és nekünk is az a benyomásunk, hogy a parlamentarizmus valami olyasmi, ami mindig csak egykor, régen, a múlt kódében, az egykori dicső korokban működött megfelelően, és azóta elromlott, elsüllyedt, méltatlan lett és csökevényes, és csak visszfénye egykori önmagának. Mint annyi sok jelenséggel az ég alatt, a parlamentarizmussal is úgy vagyunk, hogy visszasírunk egy aranykort, visszamerengünk a múltba, mely után a jobb élet mintájaként sóvárgunk.

Ahogy az *Álmok álmodója* című regényben – Asbóth egyetlen regényében – olvassuk: *élet és öröm kihalt, minden csak árnya a múltnak, de a múltnak ez az árnya is szebb a jelen valójánál.* Talán kijelenthetjük, hogy ezt a benyomást sok esetben igazolni lehet, ám amint egy további ponton ugyancsak olvasható: *gyérenelve a valóban örömet, reményben s emlékezetben keressük, s amit a múltban találunk, ápoljuk, tatarozzuk, díszítjük folyton, s igyekszünk egyúttal feledni a vele járt keserűséget. Így hamisítjuk múltunkat, csaljuk önmagunkat.*

A múltba való visszatekintés ugyanakkor már csak azért sem idegen a parlamentarizmus vizsgálatától, mert a parlamentarizmus valójában konzervatív zsánerű kormányforma, amely – szemben az elnöki rendszerrel – nem rajzasztalon, társadalmi tervezéssel, közjogi dizájnnal, alkotmánymérnökséggel született, hanem – úgyszólván – a gyakorlatban formálódott ki. Graduálisan, fokozatosan, viharokkal és békékkel tarkítottan, évszázadok alatt izmosodott meg, megiramodva-fejlődve, majd meg-megállva, megtorpanva, visszafogva, a józan ész és a belátás termékeként, az emberiség egyik nagy találmányaként, az emberi elme szép produktumaként, történelmileg meghatározottan, mindig mozgásban, alakulásban, változatosságban. Tulajdonképpen szinte töretlenül, és kifejezetten sikeresen.

Intézményeiben, gyakorlataiban, szokásaiban és elveiben ezért ott bujkál őseink bölcsessége, gyakorlati érzéke, tudása, tapasztalata és meggyőződése; legapróbb eljárási gesztusaiban is benne van a szent hagyomány.

Csak hogy amidőn a jelen politikai viszonyaira tekintünk, a fórumon való viselkedésnek, a politikai modornak, a közéleti jóízlésnek olyan hanyatlását detektáljuk, amely a parlamentarizmus *whig* formájától is idegen, és ezért lehet olyan illúziónk, mintha a baj a kormányforma eldeformálódásában lenne. Holott a jelenleg nem a kormányformához, hanem a kifejezés szabadságához kötődik, és a közösségi média stílusától a felgyorsult élet számtalan jelenségéig olyan sok okból táplálkozik, hogy az ember hajlamos azt hinni, hogy ebben a kormányforma a legkevésbé ludas.

A politizálás általános züllése a tehetség hanyatlásával, a nyugati világ egyenszürkülésével, a globalizációval, a tömegtermeléssel és a fogyasztói társadalom multikulturalizmusával, a turizmus egyszerűsödésével és divatjával, a migrációval és a világfalu-jelenséggel is összefügg, és sok más fejleménnyel is rokonságot mutat. Közé van az autoriter rendszerek reneszánszához, a műveltség közromlásához és a technikai fejlődéshez egyaránt.

Nem a parlamentarizmus okolható azért, hogy olyan emberből lett olasz külügyminiszter, aki néhány éve még kólát árult a nápolyi stadionban; olyan emberekből lesznek képviselők, akik semmilyen más feladatra nem lennének alkalmasak, és nem a parlamentarizmus a hibás, ha a bárdolatlanságnak, bunkóságnak, tuskóságnak, suttyóságnak és ostobaságnak olyan keletje van nyugaton is, mint keleten. Nem a parlamentarizmus termelte ki Donald Trumpot, pláne, hogy ő – mint Jair Bolsonaro vagy Nicolás Maduro és számtalan szánalmas társa – egy prezidenciális országban csinált karriert.

Ami mármost hazánkat illeti, nálunk a parlamentarizmus mindenképpen jótékony hatást gyakorolt a politikára, amennyiben a magyar politikai kultúra elsősorban parlamenti kultúra volt, és még ma is az. Asbóth ezt frappánsan fejezte ki a *Magyar konzervatív politikában*, mondván: *ha a parlamentarizmus még nem volna kitalálva, a magyar konzervatív politika érdekében kellene kitalálni.*

Márpedig, mint tudvalevő, a magyar parlamentarizmust – számtalan viszással és következetlenséggel – már a tizenkilencedik század közepén kitalálták, ilyenképpen szinte egyidős a magyar konzervatív politikával, de míg a konzervativizmus ezen a tájon soha sem tudott igazán lábra kapni, a kormányzati rendszer valósággal belegyökerezett a magyar közkultúrába, mint rozmaring a jó földbe.

Magyarországon ugyanakkor a szóban forgó világjelenség különös fénytörésben, egyszerre enyhébben és tompábban, a másik oldalról pedig éppen hatványozottabban és élesebben is jelentkezik. Egyfelől valóban baj van a mai magyar parlamentarizmussal – egy ideális, modellszerű, múltbeli állapotához képest –, másrészt baj van a politikai rendszerrel, amelynek része a kormányforma. Az utóbbi probléma egy évtizedes, az előbbi probléma pedig több évtizedre megy vissza.

A politikai rendszer bírálatához – a direkt politizálást elkerülendő – évszázados sorokat idézünk: *a nálunk felkapott demokráciának a valódi demokráciához abszolút semmi köze, hogy demokráciának nevezzük, az egy nagy önámítás, egy nagy szédelgés és hazugság* (Asbóth János: *Magyar konzervatív politika*).

A kormányforma kritikájához viszont éppen évtizedes megfontolásokat elevenítünk fel: a magyar parlamentarizmus – a közép-európai parlamentarizmusokhoz hasonlóan – számos ponton eltér e kormányzati rendszer klasszikus változatától. Az eltérések megítéléséhez azt kell leszögeznünk, hogy ilyesfajta klasszikus modell igenis létezik, még ha létét tagadják is egynémely kormányforma-kutatók.

Ehhez a klasszikus modellhez képest a jelenlegi magyar kormányzati rendszer elhajlásokat, eldeformálódásokat mutat, amelyek többnyire huszadik századi eredetűek, és nem tettek jót a parlamentarizmusnak. Volt már alkalmunk hasonló vitákban kifejteni, hogy ezek az elváltozások letéréseknek számítanak a parlamentáris útról, a parlamentarizmustól klasszikusan idegen intézmények lévén.

Nem titok, hogy ilyen elhajlásoknak tartjuk az államfő parlamenti választását, sőt a miniszterelnök parlamenti választását is – államfői javaslatra –, a közjogi tisztségviselők egész sorának megválasztását – legtöbbször ugyan csak államfői javaslatra –, a parlamenti tisztségviselő-választásokat egyáltalán – államfői kinevezések helyett –, továbbá az államfő parlamenti jogait – kezdeményezési és beszédjogait is beleértve.

Ugyancsak eldeformálásnak értékeljük a parlamenti államfő általi feloszlatóságának praktikus hiányát – csupán névleges meglétét –, és nem tudtuk megkedvelni a parlamenti önfeloszlatási jogát sem, amely annak dacára is antiparlamentáris vonásnak számít, hogy a kontinens néhány országában évtizedekkel ezelőtt, újabban pedig már a hagyományaira büszke Egyesült Királyságban is bevezették.

Nem nőtt a szívünkhöz a konstruktív bizalmatlansági indítvány – Európában egyre terjedő – intézménye sem, annak ellenére, hogy a térség újdemokráciái szinte egyaránt meghonosították, de szerencsétlen fejleménynek ítéljük a kormányprogram huszonegyedik századi megszüntetését is.

Távol áll tőlünk az állandóan szavazgató – és nem csupán a legszükségesebb szavazásokra szorító – parlamenti ideája is, és nem alakult ki bennünk szimpátia a minősített többségű parlamenti döntések elrettentően nagy számának megkövetelése iránt sem.

Számos ponton határozott ellenszenvvel figyeljük továbbá az egykori házsbályok gyönyörű rendelkezéseinek eltűnését, számtalan kitűnő – írott – viselkedési és eljárási szabály kikopását, a beszédmód leromlását, a viselkedés lezüllesztését és a tahóság intézményes megfektehetőségének hiányát is. A magyar parlamentarizmus szenved, és ezt rossz nézni, de a problémák strukturális okokra vezethetők vissza, és a rendrakást egykor majd különben sem a kormányzati, hanem a politikai rendszer reformjával kell kezdeni.

Mindenesetre az a tény, hogy a parlamentarizmus mai magyar gyakorlatát nem csupán más országok tapasztalataihoz, hanem egy ideáltípusos, egykor volt,

valaha (talán) létezett, feltételezett, megszőpült, ideálisan tipikus parlamentarizmusváltozathoz hasonlítjuk, és ahhoz képest bíráljuk, ugyancsak tipikusan konzervatív hagyomány. Csakhogy az ideális forma nem a képzeletünk kőszá szűlőte, hanem a parlamentarizmus legnemesebb tradícióiból és tradicionális jogintézményeiből összerakott mátrix, amely összességében egy igenis valóságos parlamentarizmusváltozatot tesz ki, amelynek minden jogintézményét az élet hordta ki magával, és mindegyik konkrét megvalósulása egyenként és kombinációiban is megtalálható a parlamentáris úttörő-országok egykori gyakorlatában.

Ez a parlamentarizmusváltozat adja ki annak a kormányzati rendszernek a hatékony változatát, amelyet szeretni és tisztelni az európai és a magyar tradíciók magasztalása mellett is a legjobb okunk van, mert a leginkább érvényesíti a rendszernek azt a *belső logikáját*, amelyet a boldog emlékezetű Sári János oly nyomatékkal hangoztatott (*A hatalommegosztás* című alapművében) – és éppen e logika mentén fel is tárt.

Ez a parlamentarizmus a liberalizmus századában szűletett, és hosszú idő alatt alakult ki azzá a megjelenési formává, amelyhez szemérmes nosztalgiával viszonyulunk. Ebben a formájában liberális eszmék és elvek hordozója, márpedig – ahogyan a nemrég elhunyt, hazánkban újabban (méltán) nagyon népszerű Roger Scruton kimondta (a *Mi a konzervativizmus* című esszéjében) – *aki következetesen tartja magát a liberális elvekhez, az gyakorlatilag konzervatív*.

Ez a konzervativizmus az, amely a liberális eszmék megvallásából és megtartásából következik – liberális elvek, konzervatív gyakorlat, és a régi közérkölc – a parlamentarizmus szeretetében is. *De a gyakorlati politika terén nemcsak ideológiának, hanem bűnősnak is tartom az opportunitás teljes mellőzésével elveink érvényesítésének makacs kierőszakolását* – írja kedves szerzőnk, Asbóth János a *Magyar konzervatív politikában* –, *mert a magánember a legrosszabb esetben is csak magamagát áldozza fel elveinek, és ehhez mindenkinek joga van; de az államférfiú esetleg a hazát áldozza fel elveinek, és ehhez nincsen joga senkinek sem*.

Mert *nem igaz* – állítja Asbóth az *Álmok álmodójában* (Berzsenyire utalva) –, *hogy a tiszta erkölcs csak puszta szó, hanem igenis az ország talpkőve*.

SZENTPÉTERI NAGY RICHARD
Tudományos főmunkatárs, Wesley János Főiskola
szentpeterinagyrichard@gmail.com